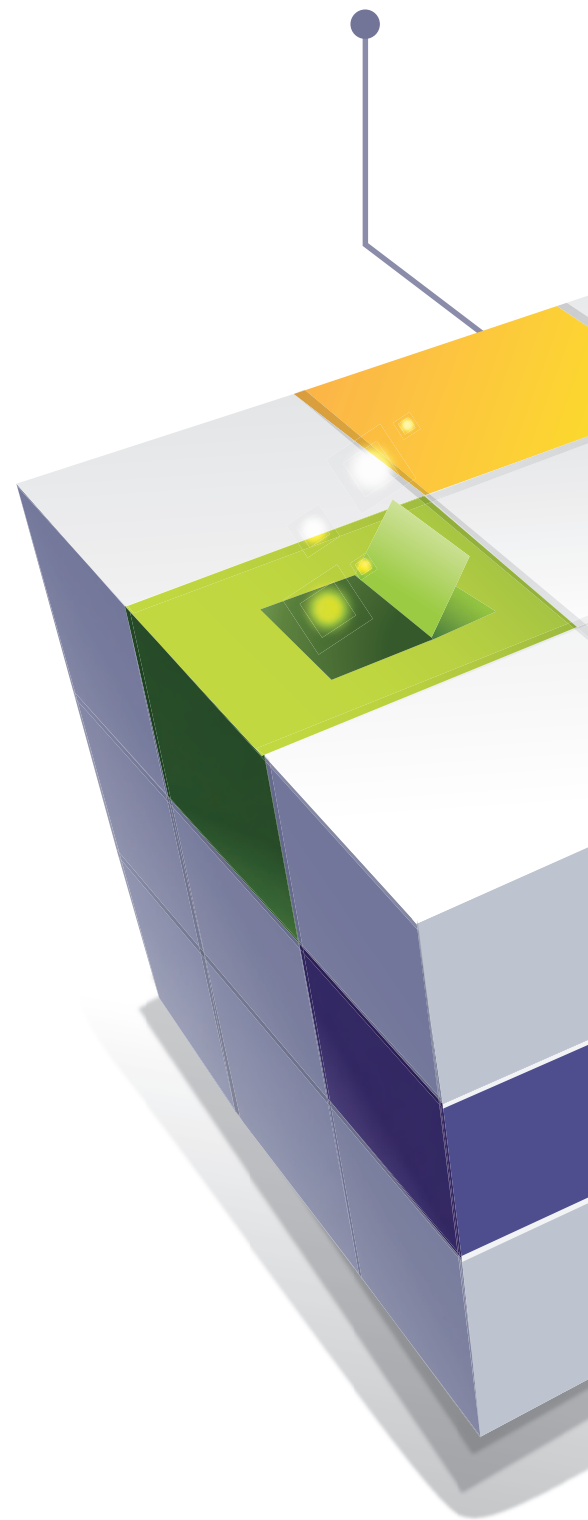

فصل چهارم: پایش راهبردها و راهکارها حمید فلاحی

اشاره: پایش سبک در کنار پایش آسیب‌ها، به بیان راهبردها و راهکارهای
مقابله با آسیب‌ها نیز می‌پردازد.

پرتال جامع علوم انسانی

پایش راه‌کارها، در پی آن است تا با نگاهی واقع‌بینانه، راه‌کارهایی را برای پیش‌گیری و مقابله با آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی در اختیار مخاطبان خود قرار دهد.

گام اول: شناخت آسیب‌ها

هر جامعه‌ای، متناسب با شرایط خود با انواعی از انحرافات و مشکلات روبه‌روست که تأثیرات مخربی بر فرآیند ترقی آن جامعه دارد. شناخت چنین عواملی می‌تواند مسیر حرکت جامعه را به سوی ترقی و تعامل هموار سازد؛ به گونه‌ای که علاوه بر شناخت آسیب‌های آن و جلوگیری از تداوم آن آسیب‌ها، با ارائه راه‌حلی به سلامت جامعه کمک کند؛ برای مثال مسأله اعتیاد، یک مشکل فردی و هم یک معضل اجتماعی است. روشن است این مسأله در سطح اجتماعی، منجر به از بین رفتن نیروها و انرژی بارآور جامعه می‌شود. شناسایی علل اساسی و کنترل آن می‌تواند بسیاری از نیروهای از دست رفته جامعه را تجدید و در مسیر کار سالم هدایت کند.

آسیب‌ها طیف وسیعی را شامل می‌شود: اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی. آسیب‌شناسی اجتماعی، مطالعه ناهنجاریها و نابسامانی‌های اجتماعی نظیر بیکاری، فقر، اعتیاد، خودکشی، روسپی‌گری، رشوه‌خواری، ولگردی، زورگیری و گدایی است.

هدف از آسیب‌شناسی عبارت‌اند از:

آسیب‌شناسی: مطالعه و شناخت آسیب‌ها و انگیزه‌های پیدایی آنها و نیز بررسی شخصیت

مطالعه

و شناخت آسیب‌ها و انگیزه‌های پیدایی آنها و نیز بررسی شخصیت کزرفاران و ویژگی‌های جسمانی، روانی، فرهنگی و اجتماعی آنان. شناخت درست دردها و آسیب‌ها، نخستین شرط چاره‌جویی و بیش از نیمی از درمان است.

کزرفاران و ویژگی‌های جسمانی، روانی، فرهنگی و اجتماعی آنان. شناخت درست دردها و آسیب‌ها، نخستین شرط چاره‌جویی و بیش از نیمی از درمان است؛ دردی را که علتش معلوم نیست نمی‌توان درمان کرد؛ زیرا هر گونه ساختن بدون شناختن، تیر در تاریکی، انداختن است.

پیش‌گیری از آسیب‌ها برای بهبود محیط زندگی و جمعی خانوادگی: از آنجا که پیش‌گیری، همواره ساده‌تر، عملی‌تر و کم‌هزینه‌تر از درمان است، اهمیت بسیاری دارد. درمان آسیب‌دیدگان اجتماعی یا به‌کارگیری روش‌های علمی و استفاده از شیوه‌های مناسب برای قطع ریشه‌ها و انگیزه‌های آنان. تداوم درمان برای پیش‌گیری و جلوگیری از بازگشت مجدد کزرفتاری و بررسی شیوه‌های بازپذیری اجتماعی.

از سوی دیگر از آنجا که، بیشترین آسیب، مربوط به قشر نوجوان و جوان است، شناخت مشکلات آنان امری لازم و ضروری است. **مهم‌ترین مشکلات نوجوانان و جوانان عبارت‌اند از:** نیازهای روحی، شخصیتی و روانی این دسته با تمرکز بر اثر و کیفیت ارضای این نیازها در شادابی و نشاط فرد از شاخصه‌های بسیار مؤثر این مسأله است. نرسیدن جوانان - خصوصاً - به خواسته‌های طبیعی (غیرجنسی) و ارضا نشدن این نیازها و یا ارضای ناقص آنها، دارای آثار مخربی در ادامه زندگی آنان بوده، سبب

انحراف این عده می‌شود. در مطالعه شخصیت‌های جوان و نوجوان بزه‌کار، چیزی که توجه را جلب می‌کند این است که تعداد فراوانی از اینان، مشکلات بدنی و جسمی از قبیل کم‌توانی حرکتی، نقص‌های گفتاری، شنیداری و یا مواردی از این قبیل دارند که لزوم توجه به این نیازها از دیگر داده‌های حل این مسأله است. در گروه نوجوان و جوان، کمتر فردی یافت می‌شود که با داشتن وضعیت تحصیلی مطلوب و موفق، خود را به سوی تخلفات قانونی بکشاند و یا اگر به ندرت چنین شود، کاملاً تصادفی است. پس توجه به وضعیت آموزشی و تحصیلی این گروه، نوعی بازدارندگی نوجوانان و جوانان از انحراف خواهد بود.

با تمرکز بر این اصل که در سن نوجوانی و جوانی، احساسات بر اندیشه غلبه دارد، لزوم توجه به مشکلات عاطفی، اهمیت خود را نشان می‌دهد. مشکلاتی از قبیل خودکم‌بینی یا خودبزرگ‌بینی، زودرنجی‌های عاطفی، افسردگی، خیال‌بافی، خوش‌بینی یا بدبینی، ترس و اضطراب ناشی از بیماری‌های روحی، پرخاشگری یا ظلم‌پذیری و از این قبیل مواردی است که دارای اهمیت اصلاح و توجه است. توجه به مشکلات اخلاقی و رفتاری ناشی از

تمایلات زودهنگام و فرهنگ‌سازی نشده جنسی، مانند مکاتبه و تماس‌های چشمی یا تلفنی با دختران و به طور کلی جنس مخالف و یا معاشرت‌های غیراخلاقی با جنس مخالف و موافق، حضور در میهمانی‌های امروزی تحت عناوین متفاوت مثل پارتنی، دیدن فیلم‌های سکسی و فرار ناشی از فشارهای مدیریت‌نشده خانه و مدرسه، استعمال مشروبات الکلی، مواد مخدر و روانگردان از دیگر نکات قابل توجه در این موضوع است.

اکنون این پرسش مطرح است که برای برآوردن خواسته‌های این گروه به چه چیزهایی باید توجه کرد: مطالعه مفصل این موضوع نشان می‌دهد که نیازهای نوجوانان و جوانان در ۱۰ عنوان قابل احصاء است:

نیاز به وجود هویت فردی و خانوادگی و اجتماعی؛
نیاز به آرامش و احترام؛
نیاز به خانواده و تعلق به آن؛
نیاز به محبت و عطف و واقعی؛
نیاز به احساس امنیت روحی - روانی و جسمی؛
نیاز به تشویق و تقدیر و البته رهبری و نصیحت؛
نیاز به مشخص بودن هدف و غایت خاص زندگی با روشن‌نگری و آینده‌نگری؛
نیاز به اعتقاد و ایمان (اندیشه‌های دینی، مذهبی، عقیدتی و فلسفی)؛
نیاز به احساس استقلال با لحاظ محدودیت‌های عقلی و منطقی؛

در گروه

نوجوان و جوان، کمتر فردی یافت می‌شود که با داشتن وضعیت تحصیلی مطلوب و موفق، خود را به سوی تخلفات قانونی بکشاند و یا اگر به ندرت چنین شود، کاملاً تصادفی است. پس توجه به وضعیت آموزشی و تحصیلی این گروه، نوعی بازدارندگی نوجوانان و جوانان از انحراف خواهد بود.

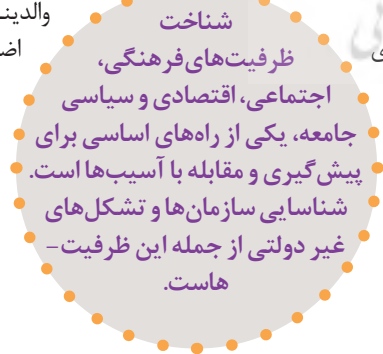
از سوی دولت در محل‌های جرم‌خیز و اقداماتی برای کمک به خانواده‌ها، به‌ویژه نوجوانان و جوانان در معرض آسیب؛
اطلاع‌رسانی شفاف رسانه‌های جمعی برای تشویق جوانان درباره تسهیلات و فرصت‌های جامعه به آنان؛
تجهیز پلیس برای مقابله جدی با باندهای مخوف انواع گوناگون بزه‌کاری اجتماعی در جامعه؛
اقدامات امنیتی برای مراکز حساس تجاری، بانکی و ... .

ب) خانواده

خانواده در تمام فرهنگ‌ها کانون شکل‌گیری هویت فرد است. هیچ فردی جدا از خانواده‌اش قابل تعریف نیست و خانواده، رکن اصلی سازنده فرد و شخصیت اوست. کانون مقدس خانواده، بهترین مکان برای تربیت جسم و روان است. خانواده، یک سیستم است که حداقل از یک زن و مرد تشکیل می‌شود. این دو، نقش خود را به عنوان زن و شوهر در قبال یکدیگر ایفا می‌کنند، در صورتی که در خانواده، فرزندان هم وجود داشته باشند، این سیستم، بزرگ‌تر و پیچیده‌تر شده، نقش‌های دیگری همچون نقش

والدینی نیز به نقش‌های گذشته اضافه می‌شود.

خانواده، پایه بنیادین اجتماع، سلول سازنده زندگی انسان، خشت بنای جامعه، کانون اصلی حفظ سنت‌ها،

و مؤثری پیدا کرده‌اند و نقش مهمی در حیات جوامع ایفا می‌کنند. سازمان‌های غیردولتی با تأثیرگذاری در وضع و اجرای سیاست‌های اجتماعی، در نقش‌های مختلفی مثل مشاور دولت، منتقد دولت و گاه حتی به عنوان بازوی اجرایی سیاست‌های اجتماعی دولت‌ها فعالیت دارند. این سازمان‌ها با ویژگی‌های منحصر به فردی که دارند، امروزه به نماد حکومت مردم تبدیل شده‌اند و به نظر می‌رسد در هر جامعه‌ای که این سازمان‌ها فعال‌تر و گسترده‌تر عمل می‌کنند، آرمان حکومت مردم بر مردم دست‌یافتنی‌تر می‌نماید.

گام سوم: انجام اقدامات پیشگیرانه

برای انجام اقدامات پیشگیرانه، لازم است بخش‌های مختلف جامعه، فعالیت‌هایی را انجام دهند:

الف) حاکمیت

هماهنگ کردن بخش‌های عمومی و خصوصی که در زمینه پیش‌گیری از وقوع جرم فعالیت دارند؛
مانند نیروی انتظامی، کار و امور اجتماعی، آموزش و پرورش، شهرداری‌ها، شوراهای امور جوانان و بهزیستی به منظور اجرای برنامه عملی

پیشگیرانه و هماهنگی بیشتر. آگاهی‌دادن به خانواده‌ها برای نظارت بیشتر بر فرزندان و گوشزد کردن میزان مجازات جرایم؛
اتخاذ تدابیر امنیتی بیشتر

نیاز به احساس بلوغ و توانایی و کمال در بین اطرافیان و شکوفایی.

گام دوم: شناخت ظرفیت‌ها

شناخت ظرفیت‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جامعه، یکی از راه‌های اساسی برای پیش‌گیری و مقابله با آسیب‌ها است. شناسایی سازمان‌ها و تشکلهای غیر دولتی از جمله این ظرفیت‌هاست. این سازمان‌ها که در تمامی جوامع ریشه دارند، در عصر کنونی، کارکردهای مختلف

هنجارها و ارزش‌های اجتماعی، شالوده استوار پیوندهای اجتماعی و روابط خویشاوندی و کانونی برای بروز عواطف انسانی و پرورش اجتماعی است. خانواده، واحدی است که بر اساس ازدواج پدید می‌آید و از آغاز پیدایی خود، همچون حریمی امن، زندگی انسان را دربرگرفته، موج تازه‌های در درون شبکه خویشاوندی ایجاد می‌کند و شمار زیادتری از خویشاوندان را نیز به هم پیوند می‌دهد. انسان در خانواده، فرآیند جامعه‌پذیری را می‌آموزد که مجموعه‌ای از بایدها و نبایدها است و بالاخره نقش‌هایی را در روابطش با دیگران یاد می‌گیرد. آنچه در خانواده از اهمیت برخوردار است، توجه به ارزش‌ها به‌ویژه ارزش‌های خانوادگی و اجتماعی است. ارزش‌های اجتماعی از اساسی‌ترین عناصر نظام اجتماعی هستند که از طریق آن‌ها می‌توان جامعه را کنترل کرد و به سوی زوال یا تعالی سوق داد. بنابراین خانواده‌ها باید عوامل ایجاد، شکل‌گیری و تقویت ارزش‌ها و ارتباطات خانواده و جامعه را بشناسند.

تعاریف فوق‌نشانگر اهمیت فوق‌العاده این بنیان کوچک اجتماعی و تأثیر آن در تمامی شئون زندگی افراد به‌ویژه فرزندان دارد؛ اما این سیستم نیز مانند هر سیستم دیگری، دستخوش حوادث تلخی می‌شود و همیشه در امان و به دور از تهدید نیست. مفهوم خانواده در کشور ما از معنایی وسیع‌تر برخوردار است؛ زیرا صمیمیتی که بر خانواده ایرانی حاکم است، در خانواده‌های بسیاری از کشورها از جمله غرب دیده نمی‌شود.

امروزه، شیوه‌های ضربه‌زدن به فرهنگ و هویت ملی یک کشور تغییر یافته است. دشمنان سعی می‌کنند از طریق جنگ نرم‌افزاری به فروپاشی بنیان خانواده و آرا و عقاید جوانان آن مرز و بوم نایل آیند. در دنیای ماشینی

و شهری امروز که والدین، فرصت چندانی برای صرف وقت با فرزندان‌شان ندارند و از طرف دیگر تک‌فرزندی خانواده‌ها، والدین ساده‌ترین راه را برای سرگرم کردن فرزندان‌شان

**امروزه،
شیوه‌های ضربه‌زدن
به فرهنگ و هویت ملی یک
کشور تغییر یافته است. دشمنان
سعی می‌کنند از طریق جنگ
نرم‌افزاری به فروپاشی بنیان خانواده
و آرا و عقاید جوانان آن مرز و
بوم نایل آیند.**

انتخاب می‌کنند؛ بدین صورت که ابزارهایی همچون تلفن همراه، لپ‌تاپ، رایانه شخصی و اینترنت را در اختیار فرزند دلبندشان قرار می‌دهند تا او در اتناق خود به کار با آن‌ها مشغول شود؛ حال آنکه فرزند، تنها از نظر فیزیکی در محیط امن خانه به سر می‌برد؛ ولی در عمل از طریق این وسایل به‌ویژه اینترنت به دنیایی به‌مراتب بزرگتر از محیط پیرامونش قدم می‌نهد و با چیزهایی

درک متقابل فرزندان و پدر و مادر از یکدیگر به منظور ایجاد بستری مناسب برای احساس آرامش و امنیت روحی - روانی افراد؛ برطرف کردن نیازهای مادی نوجوان و جوان به فراخور حال و یا ایجاد روحیه پذیرش موقعیت اقتصادی خانواده در اجتماع؛ ایجاد رابطه مبتنی بر دوستی با فرزند برای ایجاد ارتباط مؤثر فرزند و انتقال نیازها و احساسات خود به والدین؛ توجه به نیازهای روحی، روانی، شخصیتی و عاطفی کودکان و نوجوانان برای ایجاد فضای

مواجه می‌شود که بسیاری از پدران و مادران از وجودشان آگاه نیستند. اولین نهادی که فرد در آن قرار می‌گیرد و از آن اثر می‌پذیرد، خانواده است. این خانواده، آثاری اساسی در فرهنگ‌سازی و پیش‌گیری از انحرافات فرزند دارد. برخی از وظایف این نهاد عبارت‌اند از: ایجاد محیط و بستر مناسب و سازگار در خانواده؛ پای‌بندی عملی پدر و مادر و حتی دیگر منسوبین درجه یک فرد به آموزه‌های دینی با نگرش به ایجاد اعتقاد عمیق دینی فرزندان از کودکی؛

سازمان‌های
غیردولتی با
تأثیرگذاری در وضع و
اجرای سیاست‌های اجتماعی، در
نقش‌های مختلفی مثل مشاور دولت،
منتقد دولت و گاه حتی به عنوان
بازوی اجرایی سیاست‌های
اجتماعی دولت‌ها فعالیت
دارند.

مطلوب و آرام در خانه و خانواده؛
 غنی‌سازی اوقات فراغت فرد با نگاه به توانایی‌ها
 و خواسته‌ها و مطلوبات طبیعی و منطقی کودک
 یا نوجوان و جوان؛
 اشراف نامحسوس بر وضعیت فرزند و مراقبت بر
 رفتارش با توجه به حرمت‌ها و حساسیت‌های
 او و نادیده‌نگرفتن آزادی‌های احساسی و لزوم
 شناخت افراد مرتبط با او؛
 توجه به شناخت و یا کمک به انتخاب دوست
 با دادن اطلاعات لازم و آماده‌سازی روحی و فکری
 فرزندان درباره خطر دوست نامناسب.

ج) سایر نهادها

غیر از خانواده، مدرسه و سایر نهادهای
 اجتماعی و حاکمیتی، مانند
 آموزش و پرورش، صدا و سیما،
 نیروهای انتظامی و امنیتی،
 وزارت‌خانه‌هایی مانند ارشاد
 اسلامی، سازمان‌هایی
 همچون بهزیستی، یا حتی
 مجلس و قوه قضاییه،
 هرکدام در نوع خود، وظایفی
 در این باره دارند که در ادامه
 به برخی از آنها اشاره میشود:
 برقراری ارتباط کارساز بین والدین با
 مربیان و خودداری از واگذاری امور تربیتی بچه‌ها،
 تنها به مدرسه یا خانواده؛
 راه‌اندازی اماکن مشاوره اثرگذار در محلات و مراکز
 آموزشی؛
 جدی‌گرفتن موضوع فرار از تحصیل یا انتخاب
 تنبیه اخراج برای دانش‌آموزان و دانش‌جویان و

اطلاع‌رسانی مناسب و به‌هنگام خانواده یا مدرسه؛
 آموزش نیروهای مرتبط با انتظام اجتماع برای
 شناسایی مشکلات و نحوه برخورد با آنها؛
 در نظر گرفتن لزوم توجه به عفت عمومی و
 مجازات مفسدان در منظر عموم برای تنذیر
 دیگران؛
 متعادل‌ساختن فضای آرام اجتماعی با تقویت
 معنوی و اصولی «امر به معروف و نهی از منکر»
 با تکیه بر حرمت‌های فردی و اجتماعی؛
 ایجاد بسترهای مناسب امنیتی از قبیل امنیت
 آتیه شغلی، حرفه‌ای، اقتصادی و... با در نظر
 گرفتن اولویت شغل برای آحاد جامعه؛
 ایجاد جاذبه و تقویت روحیه کار در شهرهای
 کوچک با رویکرد بازدارندگی از
 مهاجرت و کاذب که سبب
 هجوم به کلان‌شهرها شده
 است؛
 برپایی و فعال نگه‌داشتن
 مراکزی برای ورزش، تفریح،
 مشاوره و آموزش مهارت‌های
 زندگی با توجه به اثر این
 کنش بر پرکردن اوقات فراغت؛
 راه‌اندازی مراکز ارائه تسهیلات
 مالی و اعتباری ازدواج یا مسکن و البته

انسان

در خانواده، فرآیند
 جامعه‌پذیری را می‌آموزد که
 مجموعه‌ای از بایدها و نبایدها است
 و بالاخره نقش‌هایی را در روابطش با
 دیگران یاد می‌گیرد. آنچه در خانواده
 از اهمیت برخوردار است، توجه
 به ارزش‌ها به‌ویژه ارزش‌های
 خانوادگی و اجتماعی
 است.

اشتغال؛

تحت پوشش قرار دادن جوانان در قالب‌های
 حمایت بیمه‌ای و تأمین اجتماعی؛
 آماده‌سازی زندانیان برای بازگشت سالم به
 جامعه و ایجاد زمینه‌های پذیرش آنان در بین
 مردم؛

ایجاد بسترهای آموزشی برای زوجین در طول
 زندگی برای جلوگیری از کشمکش و طلاق مؤثر
 بر تربیت فرزندان؛
 توجه حاکمیتی به اهمیت سرمایه‌گذاری‌های
 فرهنگی برای نسل جاری و جوان در رسانه‌های
 گروهی؛

ایجاد مراکز آموزش زوجین برای تربیت
 مناسب‌تر فرزندان و ادامه آموزش پدران و مادران
 در مقاطع تحصیلی، بلوغ جسمی، ازدواج و...؛
 توجه به لزوم آموزش مهارت‌های زندگی به
 پسران و دختران برای آشنایی با وضعیت مردان
 و زنان از نظر روحی و جسمی برای تبیین نیاز
 آنان و بیان اثر مسائل جنسی در تشبیت وضعیت
 زندگی زناشویی زوجین؛
 ایجاد و استقرار مداوم مراکز مددکاری حرفه‌ای
 در تمامی محل‌ها با توجه به فراوانی جمعیتی
 آن منطقه؛

ایجاد بسترهای مناسب ازدواج جوانان با تشویق
 و ترغیب برای برپایی سنت مقدس پیامبر
 اکرم (ص) یعنی تشکیل خانواده و زندگی مشترک.